

Hét ismeretlen Kosztolányi-vers

Dér Zoltán

Paku Imre a Kosztolányi kiadatlan költeményeit tartalmazó kötet jegyzeteiben — miután megállapítja, hogy a *Szeptemberi áhitat* (Révai kiadás, Budapest, 1939) a költő hátrahagyott verseinek nagyobb és csaknem teljes gyűjteményét foglalja magában — ezt írja: „Mindössze 10—15 olyan költeményt találtunk gazdag irodalmi hagyatékában, amelyek kiadására a mostani alkalom még korai. A kisebbik rész művészileg nem elég érett, kezdetleges vagy prózaibb változata valamely hozzáférhető versének. A kimaradottak nagyobbik része a személyi vonatkozások miatt vár arra az időre, amikor a történeti távlat személyi életüket indokolni fogja.”

Mivel a négy füzetben található kézirati hagyaték első három füzetének versei 1905—1906-ból valók, a negyediké meg az 1933-34. év versötleit tartalmazza, bizonyosra vehető, hogy a most kéziratban előkerült hét Kosztolányi-vers közül legalább három nem található a hagyaték költeményei között, mivel mindhárom 1905 előtt íródott. Valószínű azonban, hogy még két verset sorolhatunk ezek közé, noha keletkezési idejüket 1905 január végére tehetjük, mert — dalszövegek lévén — bizonyára nem tartotta méltónak megőrizni. Így tehát esetleg csak az utolsó két alkotás található meg a költő irodalmi hagyatékában. Mivel azonban az egyiknek (*Egy lányról*) művészi értéke nagyobb, mint a kiadatlan költemények gyűjteményébe fölvetett versek egyrészéé, a másik Csáth Gézához (Brenner Józsefhez) írt levélként született meg, föltehető, hogy mind a hét vers ismeretlen nemcsak az olvasóközönség, hanem az irodalomtörténészek előtt is, kivéve az „Ágác-virágok”-at, amelynek fakszimiléjét körülbelül két évvel ezelőtt László Ernő, a szabadkai Városi Könyvtár akkori alkalmazottja elküldte a Magyar Tudományos Akadémia egyik munkatársának. Nem csökkenti jelentőségüket az sem, hogy a versek közül kettő Kosztolányi diákkori alkotása, három dalszöveg és csupán kettő érettebb mű.

A közreadott versek művészi kvalitása igen különböző, de mivel ma már Kosztolányinak jóformán minden sora érték az irodalomtörténészek számára, megérdemlik, hogy megóvjuk őket a pusztulástól.

A költemények és az idézett levéltöredékek teljesen azonosak az eredeti szöveggel. Még a szemellátható helyesírási hibákat sem javítottam ki, mint ahogy nem változtattam az interpunkción sem.

SORS

Tanuld meg, por fia: a sorsod lemondás.
S lemondani nekem oly fájdalmas-édes.
Ura a végzetnek, ki ezt eltanulja,
Csüggedés és kétség nem fér a szívéhez.
Nézd a természetet, mint vál bágyadásra
Minden egyes ősszel lassan hervadozva,
Csüggedt mosolyában, hogy a világ lássa:
Küzdelem és bukás a porember sorsa.

S tudok lemondani... oly édes nyugodtan
Hajtom le fejemet síri nyoszolyámra.
Édes a lemondás: a halottak arcán
Oly szépen mosolyog az öröklét álma.
Mint a kalász, ha szép sárgára válik
Levágja a kaszás villogó pengéje.
Éppen úgy az ember küzd a haláláig
Azután szétfesél, elillan az élte.

Hajoljatok meg a végtelen sors előtt!
Mert az ő hatalma zabolátlan, örök.
Ha nem hajolsz, kidönt mint vihar a tölgyet
S kárörvendően tombol ravatalod fölött.
Ha eljön az órád, dacos küzdelemmel
Ledönt nagykegyetlen a fekete sírba:
A temető minden fájára *az ember*
Kudarca s a sorsnak győzelme van írva!

Ezt a verset a hetedikes gimnazista Kosztolányi a szabadkai főgimnázium önképzőkörének 1901. október 20-án megtartott III. rendes ülésén olvasta föl. Vass A. Kálmán főbíró — az önképzőkör jegyzőkönyve szerint — a tárgy, tartalom megállapítása után azonnal a versszakok közötti összefüggést kezdte elemezni, de a második strófában ezt nem találta meg. A költemény hasonlatait nem tartotta találóknak, hibásnak vélt néhány kifejezést, de ennek ellenére jó fokra érdemesítette a művet. Keller Benő a bírálatot nagyon fölületesnek tartotta, mert szerinte hiányoztak belőle a jó bírálat követelményei. Nem értett egyet a bíráló néhány állításával. A műben nyelvtani hibát is talált, kifejezései között rosszakat is fölfedezett, mégis jó fokra érdemesítette. Salamon Viktor szerint a költemény hangulatosságát sokban elősegítette a verselés is. Szerinte megvan az összefüggés az egyes strófák között és hasonlatai is jók, mint ahogy helyesnek találta a költemény állításait is. Noha egy kifejezést hibásnak tartott, dicséretes fokra ajánlotta. Glück Géza megegyezett vele; ő sem vélte fölfedezni a főbíró által említett hibákat. Ezzel szemben rímhelyezéseit kifogásolta, de

azért dicséretes érdemfokra terjesztette elő. Ezt a kör szavazótöbbséggel el is fogadta (Kosztolányi belenyugodott a határozatba) és a verset méltónak találta arra, hogy beírók az érdemkönyvbe, amely jelenleg 91 342/1956 szám alatt megtalálható a szabadkai Városi Könyvtárban.

ÁGÁC-VIRÁGOK

(Apró versek)

I.

Álmodtam egy álmot,
Rég volt, réges régen...
Ébredő tavasszal
Künn — a faluvégen.

Arany volt a szíve,
Gyémánt kirakatja,
Madár dal, hársvirág
Volt a foglalatja.

El is felejtettem
Azt az édes álmot,
Mint éji kísértet
Eltűnt, tovaszállott.

De átélem újra
Ha szép tavaszéjen,
Az ezüst holdsarló
Bújosik az égen.

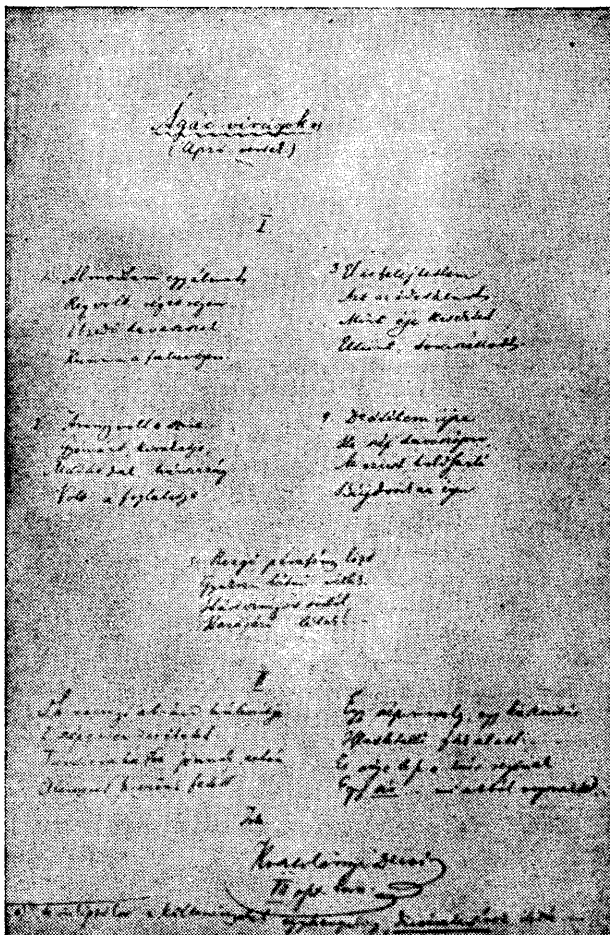
Rezgő párafény közt
Gyakran látni vélek:
Hársvirágos sírből
Hazajáró lélek!...

II.

Oh mennyi ábránd háborítja
E szép, e csendes életet.
Tundérruhákba jönnek, aztán
Ellengenek szívünk felett.

Egy szép mosoly, egy kézszorítás
Illatlehelő fák alatt...
És vége lesz a bús regének
Egy sír... mi abból megmarad.

Kosztolányinak ezt a versét Lichneckert András bírálta a szabadkai főgimnázium önképzőkörének 1901. november 17-én megtartott V. rendes ülésén. Miután megállapította a költemény műfaját, tárgyát, tartalmát és alapeszméjét, dicséretes érdemfokra javasolta, mivel szerinte mind a két rész teljes egészében megfelel a lírai költemények követelményeinek. A kör, Gaál Ferenc vezető tanárral együtt, dicséretes fokban állapította meg a mű értékét. Kosztolányi megnyugodott a határozatban és saját maga írta be a verset az érdemkönyvbe, ahol ma megtalálható. Ugyanazon az ülésen igen élesen bírálta Brünner Andor VIII. osztályos tanuló Vigasz a könyvekben című műfordítását. Abírálat szövege úgyszintén

megtalálható az érdekműnyvbén és Kosztolányi egy másik ismeretlen tanulmányával, valamint jó néhány most előkerült levelével együtt rövidesen közzé teszem.

ALTATÓDAL

Csendesen borulsz anyádra,
Kis szived halkán ver érted.
Hangja gyenge mint patakzaj,
Ámde én megértem.

Azt dobogja gyenge hangja,
Az ragyog kéklő szemedben,
Hogy csupán anyáért élsz te
Angyalom, szerelmem.

Hát aludj s ne rejtse a szív,
Hogy majd fellobog
S tőle elsötétül
Tiszta homlokod.

Álmaidba szállj
A menyhonba át.
S hidd, hogy nem fogsz mást szeretni
mint szelíd anyád.

Csáth Géza hátrahagyott zeneművei között maradt fenn e dal kottája is. Az első oldalon ez áll: Altatódal — Lacikának — Anyika. Ajánlom édesapámnak — énekhangra és zongorára Brenner József. A második oldalon, közvetlenül a cím alatt, ez olvasható: Szövegét írta Kosztolányi Dezső.

A kotta Markovics Eugén tulajdona.

AZ ALKONYATHOZ

Szívem szivéből szól a dal
S remegve a homályba hal.
Beléd te pompás, bús borongás,
Mely tört szivünknek álmat ad:
Elérhetetlen, röpke szellem
Ó alkonyat!

Lassan terfted szerteszét
Az éj szagos, kék szőnyegét
S könyezve véded a kiegészít
Fáradt, beteg virágokat.
Te lengve tűnő, jószívű nő
Ó alkonyat!

Lábújjhegyen jössz s vérezőn
Járkálsz a harmatos mezőn
S sötét hajadban olthatatlan
Lobban fel a fény újólag
S hull, hull a szikra árnyaidra
Ó alkonyat!

Halkan kopogsz az ablakon
S kérded, miért nem alhatom.
S én felzokogva fátyolodba
Rejtem könyázott arcomat
S füledbe súgom, hogy mi bú nyom
Ó alkonyat!

Átfogsz karoddal csendesen
Lecsókolod égő szemem
Éjszínű fátylad csendbe rám csap
S a szenvedésem ellohad.
S csókol, ölelget enyhe csended
Ó alkonyat!

A SZERELEM

A húrba markol a szokott újj
Aztán lecsügged a kezem.
Ha jó a szellemnépes éjjel
Lantom remegve szerelem
De tilt dalolni, énekelni
A szerelem, a szerelem...

Egykor remegve lángra szíttott
S az égbe száguldott velem.
Most vas-nehéz bilincs gyanánt csüng
Szárnyas dalomról szüntelen
S a porba húz le az egekből
A szerelem, a szerelem...

Mindkét verset 1905. január 26-án Bécsből írt levelében küldte el unokaöccsének, Brenner Józsefnek, hogy zenésítse meg. Erről tanúskodnak a levél bevezető sorai is:

„Kedves Józsi, a választások gyönyörű izgalmában, mely talán nálunk Bécsben hatalmasabb, mint nálatok, nem feledkeztem meg rólad és ígéretemről. Sok okot hozhatnék fel, hogy indokoljam, mily nagy áldozatot követtem el, hogy az ideák (plátóiak) honából leszálltam a sekélyes rémvilágba (pl. azt, hogy újjabb időben valóságos politikai sznob lettem, a ki philosophia órákat elszalasztotta, hogy az „Abendblatt” hasábjairól politikai csemegét böngésszen, vagy azt pl. hogy fűtetlen szobámban oly hideg van, hogy ezt a levelet is téli kabátban és keztüben írom s kollégám köhögése és specifikus osztrák náthájának kellemtelen zavarása majdnem lehetetlenné teszi az írást — a gondolkozást nem —), de mindezt nem teszem. Képzeld el a lelkiállapotomat, ha kijelentem, hogy a „Ballator” óta nem írtam eredeti verset. Aztán képzeld el társtalanságomat a mindennapos hizelgések és selyem-keztüös finomkodások undok egymásutánját. Egy embert keresek és nem találok. Olyan emberekhez kell dörgölődnöm, a kikbe otthon a cipőm sarát se törölném s olyanoknak kell kalapot emelnem, a kiknek ott egyszerűen szemébe pöknék. S ez, mint mondtam, nem minden.

Az önzetlenség s a dolgunkbani bizalom vezérelt mikor leírtam a papírra az alábbi semmiségeket. Használd fel, ha lehet; ha nem jobb időben írok jobbakat. Talán otthon. De feltétlenül küldd el a zenéjét; majd eljátszatom Kastl-lal s megmondom, mint tetszettek nekem és neki.”

A második dalnak nincs címe, az ismétlődő hatodik sort választottam címéül.

A Kosztolányi Dezső aláírású levél, az alábbi két levéllel együtt, Vukovics Irina tulajdona.

EGY LEÁNYRÓL

Szelíd, okos lány volt, kevélyen, árván
Panasztalanul járkált mindenütt,
A hófehér párnákon úgy feküdt
Mint Vénusz oltárán a néma bárány.

Hogy átkaroltam, ő hűsen mosolyogva
Szemembe nézett haloványra vált,
S virágtivornyákon, gyönyörsikolyba'
Szelíden emlegette a halált.

És elzokogta nékem ott szegényke
Mint halt meg az ő gazdag vőlegénye
S ő is fehér, bús lett, mint egy halott.

Sírtunk... S a láz tüzeben láttam ott
Amint a szétdult, forró ágy felett
Mars s Amor hallgatag fogott kezét...

Egy-két lapból álló levél második lapjára írta ezt a verset Csáth Gézának. A Lehotai aláírású levélben nem jelezte a dátumot, de az első lap második oldalának a közepére Csáth ceruzával ráírta: 1906. márc. 3. Az első lapon a költő leírja a vers születésének körülményeit.

A KÖLTŐ TENTÁSÜVEGE

(Elutazás előtt Josénak)

Tisztelve nyúlj e picike üveghez,
Mert benne álmok vannak, álmok,
Ez az üveg él s bármily elhagyott most,
Mint egy fiatal anya áldott.

Még nem tudod mi nő ki majd belőle
De szent e tinta, mint a lelkem.
Alázatos tollal merítsd ki vérét
És áldd meg őt és áldj meg engem.

Ezt a finom, vízjeles papírra, hevenyészett írással, lila tintával írt, Desiré aláírású verset levél helyet írta Kosztolányi unokaöccsének, amit a cím fölött olvasható Levél szó is bizonyít. Dátum nincs rajta, de egy Párizsból 1909 májusában szintén lila tintával írt, ugyancsak Desiré aláírású levél írásából arra lehet következtetni, hogy Kosztolányi a francia fővárosban írta valószínűleg 1909-ben.

